

Období od Marie Terezie – 1740 - 1848

Centrum

Dvě poněkud odlišné fáze:

1. **1740-1792** – období Marie Terezie, Josefa II a Leopolda II, + 1.3.1792 **panovnický absolutismus** přecházející v **osvícenský absolutismus**
2. Postátnění správy v ústředí, zemích i krajích, podstatné zásahy i do nejnižší instance směřující proti stavům
3. vytlačení stavů z veřejné správy a nahrazení byrokracií = samostatná privilegovaná kasta obyvatel, zcela závislá na panovníkovi, možnost rozvoje měšťanské vrstvy, potřeba právního vzdělání
4. zavedení instančního postupu – v politické správě 4 instance (1. vrchnostenské (patrimoniální) úřady a magistráty měst. 2. krajské úřady, 3. gubernia a 4. centrální dvorské úřady
5. 1781 zavedení tzv. *konduity* – pravidelné sledování zájmu, výkonu, pile a schopnosti jednotlivých úředníků
6. **18. 5. 1781** - oběžník Josefa II. Všem zemským šéfům – hlavní zásady nového způsobu úřadování – úřadovat se mělo rychle, účelně, s co možná nejmenším počtem lidí, nejvyšší purkrabí neměl být vázán vůči podřízeným žádnými obvyklými formami, řídit se měl jen všeobecně platnými zásadami, personálem mohl disponovat podle své vůle.
7. 1782 panovník zdůraznil, že odpovědnost padá na zemského šéfa
8. 13. 12. 1783 – *pastýřský list Josefa II.* = instrukce pro úřednictvo požadovala, že se všichni úředníci budou snažit vniknout do ducha panovníkových nařízení, nebudou úřadovat jen mechanicky, budou se pokládat za císařovi spolupracovníky
9. úředníci, vdovy i sirotci – nárok na zabezpečení v případě stáří příp. úmrtí živitele
10. všechna moc patří státu – i církevní hodnostáři zvláštní druh „státního úřednictva“
11. státní zásahy do církve – 1781 toleranční patent – konec protireformace
12. 1784 – němčina prohlášena všeobecným úředním jazykem- snahy po odstranění *kolegiálního způsobu úřadování* zejména u dvorských úřadů – nejintenzivněji za Josefa II. Došly naplnění až 1848 vytvořením moderních ministerstev
13. Důraz kladen na **POLICEJNÍ VĚDY**, v 60 letech ve Vídni i Praze vznikají *stolice policejní a kamerální vědy*. **Josef Sonnenfels** výrazně ovlivňoval mínění, učebnice *Grundsätze der Polizey – und Handlungs – und Finanzwissenschaft* z let 1765 – 1776, až do roku 1848 jedinou platnou učebnicí pro kandidáty práv.
Sonnenfelsova policejní věda vycházela v koncepci hospodářské politiky z merkantilismu, byla podepřena **Justiho** výkladem o úkolech absolutistického státu.

V těchto kamerálních neboli policejních vědách je možno spatřovat jakýsi počátek jak dnešní ekonomické teorie, tak i vědy o správních úkolech státu (V. Urfus). Hospodářská politika tereziánského státu vycházela z *merkantilistických* představ a v závěrečné fázi byla ovlivněna i *fyziokratismem*.

Okruh státního zájmu se rozšiřuje – projevem vědomí, že povinností státu je pečovat o obecné blaho - vede k vytváření *nových správních odvětví*

- **I. Beidtel** politická správa měla již 1764 vliv na:

- budování silnic
- na školy
- na duchovní záležitosti
- na obecní poměry

na výkon policie
na vyšetřování vztahů mezi rolníky a jejich vrchností
na podporu zemědělství
na poštovníctví – 1. 6. 1850 – 1. poštovní známka v Rakousku (1. na světě 1840 Anglie)
na cechy
na veřejné zábavy
na obchod
na vystěhovalectví a přistěhovalectví
na čelední záležitosti
na stavební záležitosti a policii na zdravotnictví
a další...

Stalo se pravidlem – co není výslovně přikázáno jiným odvětvím (jistici, finančním či vojenským úřadům) patří do působnosti politické správy. Od 70 let 18. století i **bezpečnostní věci**.

8 reformních zásahů (1749, 1760-1, 1782, 1790, 1792, 1797, 1801, 1802)

Za **Marie Terezie** 2 fáze reforem:

1. 40. a 50 léta – směřovala centralizace a byrokratizace ke všestranné mobilizaci vnitřních zdrojů pro novou válku s Pruskem o Slezsko z velké části odstoupené Friedrichovi II. 1742 – slezský hrabě **Bedřich Vilém Haugwitz** prezident nově organizovaného *královského úřadu v Opavě*
2. po sedmileté válce – zjištění, že dosavadní reforma nestačí, třeba jít dále – odstranit osudové zaostávání Habsburské monarchie – **Václav Antonín Kaunic**

Za **Josefa II.** – **1782** vydávání uniformních předpisů bez ohledu na místní poměry a zvyklosti jednotlivých zemí.

Za **Leopolda II.** (+ 31. 3. 1792) – **1790** ústup od nejradikálnějších reforem Josefa II., v centrální správě rozděleny velké a těžkopádné komplexy, návrat k podobě správy Marie Terezie, **Leopold II.** = obnovení stavovských zemských výborů – tím odpadli 2. stavovští deputovaní u obou gubernií. Postupné rozšiřování kompetence gubernií.

2. 1793- 1848 - František I. a Ferdinand I. – **policejní reakční absolutismus**

František I. – nastupuje na trůn v průběhu vření Francouzské revoluce – snaha potírat i zdání revolučního hnutí == zcela se mění duch správy, nastává nové experimentování – v letech 1792- 1814 je správa v ústředí 4 krát reorganizována.

- otcovský charakter vlády
- centralizace v ústředních orgánech znovu zaváděna
- válečné události == větší kontrola finančních záležitostí a kontrola státního hospodaření
- censura jako součást politické správy
- snaha panovníka rozhodovat o všech věcech sám – nebylo s nárůstem agendy již možné jako za MT nebo J II.

Státní aparát byl zastaralý, nepružný a nevýkonný, špatně placené úřednictvo, náchylnost k úplatkům – F. I. nebyl ochoten cokoliv měnit.

1. reforma – 1792
2. reforma -1797 (zrušení D—Č- RDK)

3. reforma 1801
4. reforma 1802

- od roku **1804**, kdy se **František I.** prohlásil dědičným rakouským císařem, nazývají se všechny zeměpanské úřady císařsko-královskými (c. k. – K.K.)
- 1815 vytvoření *německého bundu* – začleněno i Rakousko

Politická správa

Nastoupení Marie Terezie na trůn – války o rakouské dědictví

- Čechy – korunování bavorského kurfiřta **Karla Albrechta** za českého krále – spojené s holdováním českých stavů – MT jen mírné tresty – dočasné vypovězení z Prahy
- Uhry naopak účinná pomoc a podpora mladé panovnici

Tajná domácí, dvorská a státní kancelář - (Geheime Haus-, Hof und Staatskanzlei) v čele státní kancléř

Vzniká **1742** vyčleněním zahraniční agendy **RDK (Rakouské dvorské kanceláře)** Václav Antonín od **1753**

Dva šéfové – Kaunic a Metternich zasahovali výrazně i do vnitřních záležitostí

1753 za Kaunice reorganizována a v této podobě až do roku 1848 ministerstvo zahraničí.

1809 do čela státní kanceláře Metternich

- diplomacie
- diplomatické zpravodajství
- zahraniční špionáž i kontrašpionáž proti cizím zastupitelským úřadům ve Vídni
- vnitřní odbor zasahoval i do vnitřních záležitostí
- patřily sem i běžné policejní záležitosti

1846 zřízen policejní referát – Metternich byl fakticky přímým nadřízeným prezidenta *policejního a cenzurního dvorského úřadu hraběte Sedlnitzkého* a celý policejní aparát se stal jakýmsi orgánem státní kanceláře

březen **1848** – *ministerstvo zahraničních záležitostí a císařského domu*

První vlna reform Marie Terezie

2. května 1749 oznámila panovnice vlastnoručními listy novou organizaci ústřední správy- Základním cílem – vytvoření jednoduché a jednotné správy s přesným, spolehlivým a rychlým chodem úřadování, očekávalo se snížení správních nákladů.

- odstraněním samostatných teritoriálních dvorských kanceláří měla zaniknout jejich rivalita a umlčení měli být obhájci stavovských zemských privilegií, které se již jevily brzdou vývoje moderního státu.

Autorem slezský hrabě Bedřich Vilém Haugwitz – (inspiraci čerpal v Prusku – 1723 vytvořené generální direktorium – vnitro + finance)

Vytvořeno ***Direktorium in publicis et cameralibus*** – **1749** – pro politickou a finanční agendu

- v čele prezident – prvním **Bedřich Vilém Haugwitz** – 1753 funkce přejmenována na **nejvyšší český a první rakouský kancléř** – již zcela zeměpanský úředník
- zrušení **ČDK a RDK** (České i Rakouské dvorské kanceláře) – zrušena hodnost nejvyššího kancléře

- růst agendy + strhována agenda jiných centrálních úřadů, růst personálu 16 konceptních úředníků na počátku – 1760 již 59 připojené agendy (+ úředníci):
- policejní a nadační dvorská komise – 1752
- komerční direktorium – 1753
- dvorská invalidní komise – 1757
- vojenská komise pro dluhy – 1757
- dvorské direkční kolegium pro mincovnictví a hornictví
- generální vojenský komisariát
- zdravotnické záležitosti

náklady na provoz **Direktoria** o 1/4 milionu zl. větší než dříve. **Direktorium** nemělo instrukci

velkým kritikem se stal **Václav Antonín Kaunic** – nepřítel jezuitů, od roku 1753 státní kancléř, využil šlechticko-stavovské opozice – rozhodně proti Haugwitzově správní organizaci – hlavně proti spojení finanční a politické správy a nedostatečné kontrole státního hospodářství.

Charles Louis Montesquieu de Secondat (1689-1755) – francouzský Spisovatel, ideolog francouzského osvícenství, O duchu zákonů – podmíněnost zákonů každého národa zeměpisnými, hospodářskými, náboženskými, politickými podmínkami života. Rozděluje státní moc na zákonodárnou, výkonnou a soudní = záruka zákonnosti proti despotismu, propagoval konstituční monarchii.

V. A. Kaunic se ztotožnil pouze s centralismem – doporučil dokonce jeho prohloubení

Dělení správy na 2 oblasti

- **Zákonodárná moc** – vykonávají nejvyšší a vysoké úřady – panovník a centrální úřady
- **výkonná (střední a nižší úřady) zemské**
- dělení úřadů na 4 kategorie:
- **panovník = nejvyšší správa** – vydávala zákony a nařízení
- **dvorské úřady = vysoká správa** – podávala panovníkovi návrhy zákonů a nařízení ke schválení a po schválení je postupovala úřadům k provádění, také bděla nad jejich vykonáváním
- **zemské úřady se svými šéfy a velící generálové = střední správa** – vykonávala podle instrukcí, co jim nařídila vysoká správa
- **krajské a jiné úřady, stavovské a městské soudy, magistráty = nižší správa** – vykonávala správu přenesenou ze střední správy

V. A. Kaunic – ovlivněn merkantilismem věnoval největší pozornost státnímu hospodářství – stát se musí snažit o zvýšení blahobytu svých zemí, podporovat domácí hmotnou kulturu, manufaktury i komercia, uspořádat suchozemskou i vodní dopravu, řádné obchodní a směnečné právo, dát co největší svobodu obchodu a průmyslu, omezovat monopoly. Úprava celních tarifů, sjednávání obchodních smluv se sousedními státy Řízení obchodních záležitostí třeba svěřit specialistům = komerčním kolegiím v nichž jinde v zahraničí zasedají i obchodníci. Rozkvět domácího obchodu a průmyslu chtěl dosáhnout přizváním holandských i anglických obchodníků.

V. A. Kanic prosazuje 2. vlnu reforem

Státní rada – zřízena 1760 (1761) na návrh Kaunice, trvá do 1848 (výjimkou 1801-1808)

- členy 3 páni (státní ministr), tři rytíři či učenci (státní rada) , a 1 tajný referendář, jednáno na společných schůzích, později už jen bez zasedání – písemně.
- Připravoval instrukce pro nové úřady (1762 i pro Českou a rakouskou dvorskou kancelář – vzorem i pro chod jiných institucí, 1763 Nejvyšší soudní úřad - OJ)
- Měla být poradním orgánem pro vnitřní věci rakouských a českých zemí, ale podávala někdy dobrozdání o věcech celé říše i o vojenských záležitostech.
- **Josef II.** jí přidělil uherské věci
- **1792 – František I.** jí dává novou instrukci – měla dohlížet na dodržování zákonů, zachovávání náboženství, pečovat o spravedlnost včetně policie

1792-1794 – připojena i **Ústřední státní účtárna** s úkolem státní kontroly ve vnitřních záležitostech

1801 – formální zrušení – přesto funguje dál do opětovného obnovení 1808

1801 – zřízeno **státní a konferenční ministerstvo** – jako nejvyšší revizní orgán pro všechny státní záležitosti – členěn na departementy:

- zahraniční – (vlastně státní kancelář) v čele státní kancléř,
- vojenský a námořní v čele ministr války = arcivévoda Karel
- vnitřní v čele dirigující státní ministr – jemu podřízení teritoriální dvorstí kancléři (Č-R, uherský, sedmihradský, italský do roku 1805 a přednostové různých ústředních finančních úřadů)

Zpočátku se konaly společné konference všech departementů pod císařovým předsednictvím – později se úřadovalo jen písemně.

Ústřední úřady předávaly svou agendu do SKM prostřednictvím **tajného kabinetu** – jím procházely všechny akty státní správy – kabinetní ministr.

- rozhodující pravomoc stále v rukou císaře – **Státní konferenční ministerstvo** mělo jen referující a poradní úlohu – bez výkonné moci

1808 zrušeno – rekvitována **STÁTNÍ RADA** jako poradní orgán pro celou monarchii – rozdělena na 4 sekce v čele se státním ministrem

- 1 – pro zákonodárství
- 2 – pro celkovou státní správu
- 3 – pro finanční správu
- 4 – pro soudnictví

Prostřednictvím kabinetní kanceláře při vyřizování zůstalo zachováno.

1826 do čela politické sekce postaven **František Antonín Kolovrat- Libštejnský** – jako státní a konferenční ministr, považovaný za nejschopnějšího muže ve vnitřní správě, snažil se povznést význam SR

1836 – získala nový statut

Zrušena vlastnoručním listem **Ferdinanda I.** ze 4. dubna 1848 – oficiální název tehdy zněl – **státní a konferenční rada pro vnitřní záležitosti.**

Josef II. Již jako spoluvládce nespokojen se stavem ve státních úřadech a po smrti Marie Terezie je reorganizoval – byl odstraňován zdoluhavý (gremiální) způsob rozhodování a byl nahrazován monokratickým neboli byrokratickým principem

- členové **státní rady** podávali svoje dobrozdání panovníkovi písemně – **Josef II.** se míněním členů **SR** nevázal, jednal i bez jejího vědomí – přesto si **Státní rada** svoji váhu uchovala.

Kaniové návrhy projednávala **státní rada** == MT vlastnoručním listem z **29. prosince 1761** zrušila **Direktorium** a nahradila je

Českou a rakouskou dvorskou kanceláří

1761 – 1782, 1790

- došlo k vyčlenění finanční agendy

- v čele stojí **český nejvyšší a rakouský první kancléř**, zástupcem místokancléř popř. státní rada z panského stavu

- **nejvyššímu kancléři**, osobní sekretář – základ presidiálním kancelářím

- **kancléř** vázána grémiem radů – z panského, rytířského či odborného stavu – předepsáno právnické vzdělání – úkolem připravovat referáty na gremiální schůze, pracovali ve svých domech, do budovy kanceláře jen ke společným schůzím – 2x týdně, neměli trvat více jak 3 nejvýše 4 hodiny. Předsedal nejvyšší kancléř resp. místokancléř, závažné věci nejdříve v komisi, poté do pléna, jen zvláště tajné věci vyřizoval kancléř s osobním sekretářem bez dotazu radů. Při hlasování měl referent i ostatní měli zaručenou naprostou svobodu projevu, hlasovalo se od nejmladšího, kancléř až nakonec – aby nedošlo k ovlivňování. Názor většiny rozhodoval, hlášena i minoritní vóta, při rovnosti hlasů rozhodoval panovník. Každý rada měl přesně vymezený referát – kombinováno věcné i teritoriální hledisko.

- **místokancléř** (v jeho nepřítomnosti starší rada z panského stavu) – byl ředitelem kanceláře – podléhal mu manipulační personál

- **nižší konceptní úředníci** = sekretáři – úkolem koncipovat na základě rozhodnutí rady odpovědi

- **koncipisté** – nejnižší úředníci – vedení podacího protokolu, pomoc sekretářům

1790 – obnovena do podoby 1762 – zemské referáty, ale širší působnost

- začlenění školských záležitostí po zrušení dvorské studijní komise,

- cenzurní věci

- bez finančních záležitostí

1782 Spojený dvorský úřad – Vereinigte Hofstelle (Spojená česko – rakouská dvorská kancelář, dvorská komora a ministeriální bankodeputace – oficiální název)

Zřízen **1782** – spojená politická a finanční správa (původně chtěl Josef II. spojit politickou i hospodářskou i soudní agendu v jednotlivých kancelářích (české, rakouské, uherské) mimo zůstaly jen:

- nadační záležitosti

- školské věci

- cenzurní věci

1785 instrukce pro SDÚ – snaha docílit jednotnosti, přesnosti a rychlosti správy

1790 zrušen a nahrazen Č-RDK – vynětí ekonomických věcí

1792 F. I. ruší česko-rakouskou dvorskou kancelář a vytvořil

Directorium in cameralibus germanicis et hungaricis et in

publico-politicis germanicis- začleněny komorní záležitosti západní i východní části monarchie a politické záležitosti českých a rakouských zemí.

- v čele nejvyšší direktoriální ministr – někdy užíval i titul nejvyšší kancléř – od roku 1796 nazýván dirigující ministr

-

1797 (II.) - zrušení Direktorie – nahrazeno **Č-R dvorskou kanceláří** spojena politická a soudní agenda

1801 (III.) zřízen **SPOJENÝ DVORSKÝ ÚŘAD** (*Vereinigte hofstelle*) – pro politickou správu, soudnictví i pro všechny finanční resorty s výjimkou kreditních záležitostí – ty spravovalo **tajné kreditní ředitelství**

1802 (IV.) **SPOJENÁ DVORSKÁ KANCELÁŘ** v čele **nejvyšší kancléř** nazývaný již **ministr vnitra** – nejvyšší politický úřad pro země české, rakouské, italské a Halič.

1848 přeměněno na ministerstvo vnitra – připojen i policejní a dvorský úřad

Tajný kabinet

Zřízený **1782** – podle pruského vzoru (**Josef II.**)

1792 jmenován kabinetním ministrem – **hrabě Colloredo-Walsee** někdejší Františkův vychovatel – měl důležitý hlas v konferencích ministrů a presidentů dvorských úřadů – často jim místo císaře předsedal – odvolán **1805** – kabinet poklesá opět na pomocný úřad bez větší politické váhy

1814 Konferenční rada

Od roku **1836 státní konference** zřízena panovníkem **1814** jako další poradní orgán, se státní radou měla tvořit kooperující orgán, ve skutečnosti byla Státní radě nadřizena. Rozhodující slovo v ní získal **Metternich**

O tom, co se má v konferenci projednávat, rozhodoval panovník, zabývala se vážnými záležitostmi, které prošly SR – s významnými názorovými rozdíly.

Předsedal císař – pro nechuť Františka I. k poradám se scházela zřídka a pomalu zanikala **1830** – pro události na východě znovu uvedena v život a prohlášena za permanentní Za Ferdinanda I. , který nebyl schopen vládnout, se stala vlastním nositelem státní moci. Předsedal jí arcivévoda **Ludvík**, stálými členy **Metternich**, **arcivévoda František Karel** (císařův bratr) a **Kolovrat** – finanční věci, jako dočasní členové mohli být přizváni šéfové sekcí státní rady, státní a konferenční radové a presidenti dvorských úřadů.

Činnost končí 30. listopadu 1848

Školská správa

Začíná se konstituovat v druhé etapě tereziánských reforem

- nejdříve oblast vysokého školství
 - **1752 – 1754** na fakultách jmenování **studijní direktori** jako reprezentanti státní moci
 - **1760** – zřízení **studijní dvorské komise** – jako základu ústřední školské správy – nejdříve jedním z oddělení Direktorია (pak kanceláře) – od **1774** podřízeno přímo panovníci. Šlo o porušení vlivu církve na školy – vlastně postátnění
 - Významné slovo osvícenci, hlavně **Gerhard van Swieten** – osobní lékař panovnice
 - **1772** prezident komise **František Karel Kressl**
 - **70. léta** reorganizace komise – úkol připravit reformu škol obecních i středních latinských
 - **1775 všeobecný školský řád** – zavádí povinnou školní docházku, nový systém a organizaci nižšího školství
 - Budování škol se opíralo o církevní správní aparát – *farnosti a vikariáty* – na nejnižší úrovni (Čechy), *krajští hejtmani* – v kraji, *komise normálních škol* – na zemské úrovni, v centru – *studijní dvorská komise*, ta však **1778** zrušena a agenda převedena ČRDK.
 - **1786** vyčleněna komise pro vyučování
 - **1808** – obnovena **studijní dvorská komise** – spojení s ČRDK přes osobu presidenta – pověřena vrchním řízením školství
-

Stát a církev

1782 Josef II. zřídil **duchovní dvorskou komisi** pro správu církevních záležitostí s výjimkou věrouky, svátostí a vnitřní církevní disciplíny

Policejní záležitosti

Na starších základech policie organizována již v tereziánském období ***Policejní a cenzurní (až 1801) dvorský úřad***

Za **Josefa II** – poprvé vybudována policejní organizace v novodobém pojetí – s úkolem sledovat činnost úřadů i úředníků i nálady jednotlivých význačných osob i jednotlivých vrstev obyvatelstva v čele – státní ministr – **hrabě PERGEN**

1785 – policejní ředitelství po vzoru Vídně v Praze, Brně i Opavě – policejní ředitel podřízen zemskému šéfovi, zároveň i policejnímu a cenzurnímu dvorskému úřadu, jeho pravomoc na území města – zpravodajsky pracoval po celé zemi.

Nejdůležitější *presidiální agenda* soustředěny všechny důvěrné a tajné věci, tajná politická policie i část policie kriminální, pokud šlo o významnější zločiny, které měly být utajeny. Nejdůležitější agenda státní bezpečnosti.

František I. povolává v r. 1792 opět hraběte Pergena jako **státního ministra** a svěřuje mu správu veřejné i tajné policie (vyčleněna z Č-RDK, kde soustředěna za |Leopolda II.) Pergen obnovil policejní organizaci z josefinského období a došlo k vytvoření

Policejního dvorského úřadu – jemu podřízena policejní ředitelství v zemích

1801 přičleněním cenzury **POLICEJNÍ A CENZURNÍ DVORSKÝ ÚŘAD**

Hlavní součástí policejní agendy **tajná policie** střežící státní tajemství

- úřad byl vlastně jen policejním odborem **STÁTNÍ KANCELÁŘE** na níž byl způsobem práce zcela závislý.
 - Dalším šéfem hrabě **Sedlnitzky** – po skončení napoleonských válek
-

Justiční správa

Nejvyšší revizní soud – 1745

- jako nejvyšší soudní dvůr pro české a rakouské země
- soud odňal část agendy české i rakouské dvorské kanceláři – vyřizování odvolání k panovníkovi (dv. kancelářím), zpracování písemné agendy kancelářím zůstalo

1749 – Nejvyšší soudní úřad – Oberste Justizstelle

- kolegiálně organizovaný
 - nejvyšší orgán justiční správy
 - nejvyšší soud
 - rozdělen na dva konsesy – český a rakouský
 - 1. června 1783 nová soudní organizace Josefa II.
 - hlavní předpoklad = soudnictví má být odděleno od správy
 - nově kodifikováno civilní i trestní soudnictví
-

1781 – *Civilní soudní řád* pro všechny rakouské země (sporné a nesporné = veliger Richteramt – patřily sem např. poručenské a sirotčí záležitosti, pozůstalostní řízení, různá notariátní agenda)

1788 - *Trestní soudní řád (nový trestní zákoník 1830*

- tzv. *regulace soudů* – postátnění soudů – byly již zeměpanské nebo se alespoň řídili jednotnými hmotněprávními procesními a manipulačními zásadami.

- soudy spjaty vzájemným instančním postupem – měl vyloučit dřívější libovůli nižších soudů

- nutným předpokladem právnické vzdělání – podle typu soudu – různý stupeň

- soudy první stolice již přesně rozlišovány na

-- *všeobecné* – tzv. **místní soudy** – magistráty měst a městeček s „vlastní“ jurisdikcí a justiční úřady pozemkových vrchností – vykonávaly povšechnou spornou i nespornou pravomoc v přikázaném obvodu

-- *privilegované* – především

- **zemské soudy** – Praha, Brno, 4 slezské – Těšín, Opava, Jánský Vrch a Bílsko, byly to již soudy zeměpanské a byrokraticky organizované,

- **horní soudy** – spory o provozování dolů, sporné i nesporné kausy

- **merkantilní a směnečné soudy** - vznikají za MT na základě

- **lenní soudy** – pro zeměpanská léna fungovaly jako lenní soudy

-- *zvláštní* – neexistovaly jako samostatné instituce – stávaly se jimi všeobecné i privilegované soudy, když zasahovaly mimo svou obvyklou působnost

2. instance

APELAČNÍ SOUDY – Praha a Brno – do 30. 4. 1850 – vrchní zem. Soudy

3. instance

OBERSTE JUSTIZSTELLE – Nejvyšší soudní dvůr (Höchste Gerichtshof)

(3 oddělení – 1. české, 2. vídeňské a dolnorakouské, 3. hornorakouské a vnitrorakouské záležitosti)

- **1797 soudnictví** připojeno k ČRDK

Zrušeno i Oberste Justizstelle

- **1802 Oberste Justizstelle** obnoveno

- **1848** – březen ministerstvo práv – Justizministerium

- **1850** – Nejvyšší soudní a kasační dvůr

17. – 18. století rychlý přechod k úřednickému tj. byrokratickému soudnictví

- soudnictví právo panovníka – absolutistické pojetí – proto třeba nahradit feudální soudce volně nalézající právo soudci – úředníky, kteří rozhodují podle panovníkových předpisů

- zavedeno odvolání

- zaveden dvojinstanční (v některých případech i trojinstanční postup)

- vytvořen systém soudců z povolání

- soudy pracují jako státní úřady nepřetržitě

- ústní jednání důsledně nahrazeno písemným řízením

1. června 1783 – nová soudní organizace Josefa II.

- Hlavní předpoklad = soudnictví má být odděleno od správy

- Odpadla soudní agenda konsensu nejvyšších úředníků v Čechách

- Odpadla soudní agenda českého i moravského úřadu zemských desk

- Slezsko bylo spojeno s Moravou i v soudní organizaci
 - Nově kodifikováno civilní i trestní soudnictví
-

Vojenská správa

Dvorská rada válečná (Hofkriegsrath)

- zastaralý a těžkopádný komplex – 1745 – nový řád v centralistickém duchu – snaha odstranit poměrně silný stavovský vliv (decentní recesy)
 - 1753 – Dvorská rada válečná reorganizována – zřízeny 3 departementy:
 - - militare publico-politicum pro vojenskou správu v užším nebo vlastním smyslu
 - - militare judiciale pro vojenské soudnictví
 - - militare oeconomicum – pro hospodářskou správu
-

DVR tedy působila jako nejvyšší velení, generální štáb, vedla všechna oddělení vojenské správy a byla nejvyšším soudem pro příslušníky armády.

Do 1801 tvořili většinu členů DVR civilní úředníci, poté nastoupili na jejich místa generálové. Pokles významu DRV za arcivévody **Karla** – jako presidenta DRV byl vytvořen zvláštní úřad **ministra války a námořnictva** – zrušen 1812.

Dvorské radě válečné podřízena **zemská (generální) velitelství** – v jednotlivých zemích – v čele *velící generál*.

Všeobecný vojenský apelační soud – 1803

Generálního válečného komisariátu

- 1746 reorganizace – pověřen vojenskou hospodářskou správou – dvorský úřad postavený na roveň dvorské válečné radě a dvorské komoře. Tím vojenská správa ještě více zkomplikována – začleněn do Haugwitzova *Direktoria*
- za Kaunicovi reformy se vrátil k Dvorské válečné radě – do ní začleněn

Dvorská válečná rada – v březnu 1848 přeměněna na **ministerstvo války**

Hospodářská správa

Konference in internis

Poradní orgán politické a finanční správy – předsedala panovnice

- záhy pozbyla vliv
 - zanikají i „konference tajné rady“ - 1741 finanční, 1749 vnitřní a 1753 i zahraniční konference
-

1749 – DIRECTORIUM IN PUBLICIS ET CAMERALIBUS

1761 zrušeno – nastupují 3 úřady

Dvorská komora

Přečkala období Direktoria omezena na správu nákladů dvora + později i horní věci č. a rak. Zemí – 1761 se ujímá své původní kompetence

1782 – v rámci Vereinigte Hofstelle

1790 – vynětí ekonomických věcí

1792 - Directorium in cameralibus germanicis et hungaricis

1801 – v rámci Vereinigte Hofstelle

1802 – Obnovena **DVORSKÁ KOMORA A BANKODEPUTACE** pro všechna odvětví státního hospodářství celé monarchie – podřízeno několik komisí a dvorských úřadů

1811 – státní bankrot – nové uspořádání finanční správy v nejvyšší instanci

1813 – prozatímně, 1816 definitivně jmenován ministr financí – panovníkem pověřen vedením úvěrových institucí a operací, vypracováním státního rozpočtu

1816 – nová centralizace finanční správy – do té doby samostatná oddělení dvorské komory -, komerční dvorský úřad, kreditní dvorská komise, ministeriální bankodeputace dala vzniknout

VŠEOBECNÉ DVORSKÉ KOMOŘE v čele president, vrchním dozorem nad VDK pověřen ministr financí

1816 – též vytvoření **RAKOUSKÉ NÁRODNÍ BANKY** – soukromá instituce pod ochranou státní správy – výhradní privilegium jako cedulová banka i s úkoly eskomptní a hypoteční banky a jako správkyňe fondu k umořování státního dluhu.

Finanční správa v Rakousku do roku 1848 dvojkolejná = přímé i nepřímé daně byly spravovány ve všech instancích odděleně zvláštními úřady:

Přímé daně – politické úřady ve všech instancích – na nejnižším stupni patrimoniální úřady a magistráty, krajské úřady, gubernia, spojená dvorská kancelář, správu prováděli krajští kasíři a kontroloři, zemské výbory se svými účtárnami a pokladnami

Nepřímé daně – tzv. důchodky, cla, poplatky, správa státních statků – příslušela *všeobecné dvorské komoře*, ve všech instancích svěřena státní správě- podřízeny finančním úřadům – v zemích administrace jednotlivých důchodků

1831 – v 2. instanci vznikly **kamerální důchodkové správy** – Praha, Brno

1833 – **okresní kamerální důchodkové správy** vždy na území 1-2 krajů (okresů?) vznikly okresní kamerální správy = od 1834 **okresní kamerální správy** – výkonnými orgány **celní úřady**

1835 – vznikly důchodkové trestní soudy

1829 – *pohraniční stráž* – ochrana proti podloudnictví a neoprávněnému překračování hranic

1835 – *důchodková stráž* ochrana proti přestupkům důchodkových předpisů

1843 – *finanční stráž* – spojení pohraniční a důchodkové stráže

1835 – celní a monopolní řád

Ze **všeobecné dvorské komory** vzniklo hned v březnu 1848 *ministerstvo financí*

z té části, která spravovala komerční záležitosti == 1848 *Ministerstvo pro obchod, živnosti a veřejné stavby*.

Generální pokladna

Příjem a výdej peněz

Dvorská účetní komora

Měla kontrolovat jak dvorskou komoru tak generální pokladnu, byly jí podřízeny všechny účtárny

počátek institucionalizované kontroly státního hospodářství – kladen stále větší důraz

-
- poměrně stabilní orgán
 - 1792 včleněna do nového direktoria a spolupracovala se státní radou
 - Přejmenována na **hlavní státní účtárnu**, měla vést evidenci a přehled o státních financích, řídit všechny dvorské a provincionální účtárny, revidovat je a kontrolovat jejich práci
-

- 1793 kontrolní a cenzurní funkce přenesena z hlavní státní účtárny na jednotlivé zemské účtárny – ty od té doby také revizními a kontrolními účetními orgány – pouze roční pokus
 - 1794 – opět odebráno zemím a převedeno na novou **centrální účetní komoru**
 - 1797 finanční resorty v důsledku trvajících válečného vypětí soustředěny do **FINANČNÍHO DVORSKÉHO ÚŘADU** . v čele s ministrem financí a prezidentem dvorské komory
 - 1802 státní finanční účtářská správa převedena do Vereinigte Hofstelle a bankodeputace
 - **1845 zřízeno GENERÁLNÍ ÚČETNÍ ŘEDITELSTVÍ** v čele s prezidentem a viceprezidentem – podřízeno přímo císaři
 - Mělo fungovat jako ústřední řídicí orgán kontroly, zcela nezávislé na dvorských a zemských úřadech, aby mohlo plnit funkci skutečného nejvyššího kontrolního orgánu.
 - V tomto stavu prakticky beze změny až do 1854
-

Komerční sféra

Komerční úřady zařizované za **Karla VI.** Pro podporu úrovně výroby a obchodu neměly dlouhé trvání za při nástupu **MT** již prakticky neexistovaly-

- 1743 tedy panovnice nařizuje obnovení všech komerčních úřadů v jednotlivých zemích a na ně mají být přeneseny všechny záležitosti obchodu a manufaktur.
 - 1746 – zřízené **UNIVERZÁLNÍ KOMERČNÍ DIREKTORIUM (UKD)** ve Vídni jako centrální úřad pro správu komerčních záležitostí v celé monarchii, v návaznosti v zemích pak **komerční konsesy**
 - Zahájení obtížného procesu – ukončen 1862 definitivním konstituováním ministerstva obchodu.
 - Snaha o zvýšení státních příjmů – docílení vyšší berní síly poddaných
 - Proti komerčnímu kolegiu (1666) žádný pokrok – jednotlivá komerční kolegia a komise v zemích zůstaly podřízeny zemským úřadům ---dvorským kancelářím – překážka rozvoje
 - UKD bez větší výkonné moci – 1753 začleněno do *Direktoria in publicis et cameralibus*
-

1745 – DVORSKÉ DIREKČNÍ KOLEGIUM PRO MINCOVNICTVÍ A HORNICTVÍ

- řídilo oblast hornictví a mincovnictví
- 1757 – také začleněno do **DPC**

1754 byly živnosti rozděleny na policejní a komerční-

- policejní – dohled a řízení policejními komisemi v zemích – tedy spravovány politickou správou
- komerční – spravovány komerčními úřady – nejvyšší instance dvorská komora

1762 KOMERČNÍ RADA PRO OBCHOD A PRŮMYSL – jako samostatný centrální úřad pro celou monarchii – jen s poradním hlasem

- 1765 podřízena ČRDK
 - 1771 – začleněna do dvorské komory jako samostatné oddělení s vlastním viceprezidentem
 - 1776 splynula zcela s ČRDK a vedení státních manufaktur bylo převedeno ministeriální bankodeputaci
-

1767 – DEPUTACE PRO STÁTNÍ HOSPODÁŘSTVÍ – pokus MT o koordinační orgán složený z členů ČRDK a komerční rady

- obstarávání všeobecného státního hospodářství je bezesporu nejdůležitějším předmětem politických úřadů

- předmětem státního hospodářství jsou i otázky populace, zemědělství, chovu dobytka, výroby všeho druhu, spotřeby, vypracování komerčních a mýtních tabulek informujících o stavu hospodářství, umožňující podávat návrhy na jeho zlepšení.

- 1776 – zrušena – po připojení komerční rady k ČRDK (komerčních konsesů v zemích s gubernií)

1790 FINANČNÍ A KOMERCIÁLNÍ DVORSKÝ ÚŘAD – soustředěny komerční záležitosti a správa příjmů z hor a mince

- v nejvyšší instanci tak komerční záležitosti odděleny od politické správy (ČRDK) a přikázány finanční správě

1815 opětovné zřízení **KOMERČNÍ DVORSKÉ KOMISE** – přikázáno, aby se pod dozorem finančního ministerstva zabývala návrhy na zlepšení v tomto úseku státní správy s ohledem na poměry a zájmy jednotlivých zemí a celé monarchie – **1824 zrušena** – agendy převedena finanční správě – všeobecné dvorské komoře.

Důraz kladen na organizaci a zejména na účetní kontrolu =

1805 zřízeno generální účetní ředitelství == v roce 1854 přebudováno na účetní kontrolní úřad
